

DABARTINIAI PENSIJŲ KAUPIMO ĮSTATYMŲ SAUGIKLIAI IR DIDESNIŲ PAJAMŲ SENATVĖJE UŽTIKRINIMO PROBLEMOS

Doktorantė Anna Bielinskienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės katedra
Saulėtekio al. 9, Vilnius
Telefonas 236 61 71
Elektroninis paštas tf@vu.lt

Pateikta 2004 m. sausio 4 d.

Parengta spausdinti 2004 m. spalio 13 d.

Pagrindinės sąvokos: pensijų fondas, pensijų fondo valdymo įmonė, pensijų kaupimo valdymas, pensijų kaupimo sutartis.

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojamos labai aktualios mūsų visuomenei pensijų sistemos reformavimo problemos. Daugiausia dėmesio skirta trijų pakopų kaupimo modeliui, kuris padėtų išvengti visuomenės senėjimo krizės ir užtikrintų būsimiems pensininkams geresnės gyvenimo sąlygas.

Plačiai nagrinėjami klausimai, susiję su dabartiniais pensijų kaupimo įstatymų saugikliais (pavyzdžiui, analizuojami įmonių, turinčių teisę verstis pensijų kaupimo veikla, įstatymų nuostatai). Aptariamas pensijų kaupimo sutarties sudarymas, galimybė keisti pensijų fondą ir atskaitymų iš sukauptų pensijos lėšų nustatyti apribojimai. Taip pat analizuojamas itin svarbus pensijų išmokų mokėjimo klausimas.

Straipsnyje iškeltos problemos, susijusios su investavimu. Nurodoma, kad, pasirenkant pensijų fondą, reikia įvertinti savo amžių ir fondo investavimo strategiją. Pateikiama rekomendacija investavimo kryptiai apskaičiuoti.

Išvadose nurodoma; nors įstatymuose numatyta nemažai garantijų, užtikrinančių sėkmingą pensijų kaupimo bendrovių funkcionavimą ir pensijų fondų valdymą, kaip tai bus įgyvendinta iš tikrųjų, parodys ateities praktika. Tačiau vienas iš reikšmingiausių saugiklių pensijų fondo dalyviams būtų jų susipažinimas su fondo taisyklėmis ir savo teisių žinojimas, nes investavimo rizika tenka dalyviams, o ne pensijų kaupimo bendrovėms.

I. Įvadas

Apie tai, kad būtina keisti egzistuojančią pensijų sistemą, Lietuvoje kalbama jau seniai. 2000 m. balandžio 26 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 465 „Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos“ [1] buvo nustatytas pagrindinis jos tikslas – pensijų sistemą Lietuvoje pakeisti taip, kad sulaukė pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas ir kad ši sistema taptų gyvybinga ir apimtų visus gyventojus.

Nustatant reformos uždavinius, buvo remtasi geriausia pasauline teorine ir praktine patirtimi tam, kad ne tik būtų išvengta „visuomenės senėjimo krizės“, bet ir pagerintos būsimų pensininkų gyvenimo sąlygos, susijusios su gaunama pensija. „Per du pastaruosius dešimtmečius, ypač 1990 metais, apie dvidešimt Lotynų Amerikos, Europos ir Ramiojo vandenyno šalių įvedė daugiapakopes pensijų sistemos variacijas“ [2]. Pensijų sistemą buvo numatyta reformuoti pagal trijų pakopų modelį. Svarbiausias tokios reformos uždavinys – privalomojo pensijų kaupimo fonduose įvedimas, nedidinant pensijų draudimui skirtų įmokų tarifo. Todėl buvo numatyta dabartinio einamųjų įmokų socialinio draudimo tarifo dalį skirti kaupiamajam pensijų draudimui pensijų fonduose. Pirmąją pakopą sudarytų Valstybinio socialinio draudimo (toliau – VSD) pensijos, užtikrinančios minimalų visų Lietuvos gyventojų aprūpinimą senatvėje. Antroji pakopa numato papildomas pensijų išmokas, kurios bus sukauptos pensijų fonduose iš privalomojo socialinio draudimo pensijos dalies ir priklausys nuo įmokų, o trečioji pakopa numato papildomą savanorišką pensijų kaupimą.

Pensijų sistemos reformavimas – sudėtingas procesas. Tik 2002 m. pab. – 2003 m. pr. buvo priimti įstatymai, nustatantys pensijų kaupimo pagrindą: Pensijų sistemos reformos įstatymas (2002-12-03 Nr. IX-1215) [3]; Pensijų kaupimo įstatymas (2003-07-04 Nr. IX-1691) [4] (toliau – PKĮ). Buvo iš esmės pakeistas Pensijų fondų įstatymas [5] ir priimta jo nauja redakcija – Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas (2003-07-30 Nr. IX-1692) [6] (toliau – PSPKĮ).

Vienas iš svarbiausių klausimų, susijusių su pensijų kaupimu, yra klausimas, kaip neprarasti savo sukauptų lėšų. Taigi šiame straipsnyje bus aptartos įstatymuose nustatytų garantijų problemos ir skirtas dėmesys klausimui, susijusiam su sukauptu lėšų pajamingumu, be to, lyginami privalomasis ir savanoriškasis pensijų kaupimas. „Antroji pakopa yra naujauja, tačiau prieštaraujanti“ [2].

II. Pensijų kaupimo įstatymų saugikliai ir pajamų senatvėje užtikrinimo problemos

Naujai priimto PKĮ paskirtis yra VSD įmokos dalies kaupimo ir pensijų išmokų mokėjimo organizavimo sąlygos. Šis įstatymas numatė naujų pensijų santykių atsiradimo galimybę. PSPKĮ paskirtis gerokai pasikeitė, palyginti su jo pradiniais tikslais sukurti asmenų papildomo savanoriško pensinio apsirūpinimo sistemą ir padidinti šioje sistemoje dalyvaujančių asmenų pajamas senatvėje. Dabar šio įstatymo tikslas – nustatyti būtinus priežiūros standartus ir pensijų fondų valdymo taisykles, kad būtų apsaugoti pensijų kaupimo dalyvių interesai. Savanoriškojo pensijų kaupimo įstatymo leidėjas skyrė ypatingą dėmesį pensijų fondo dalyvių interesų apsaugai.

Įmonės, turinčios teisę verstis pensijų kaupimo veikla

Užsiimti pensijų kaupimo veikla gali įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą licenciją, suteikiančią teisę verstis pensijų kaupimo veikla. Tai gali būti uždaroji akcinė ar akcinė bendrovė arba valdymo įmonė, turinti licenciją valdyti investicinius fondus ir investicines kintamojo kapitalo bendroves (toliau – valdymo įmonė) bei gavusi Vertybinių popierių komisijos (toliau – VPK) licenciją, taip pat Lietuvoje registruota draudimo įmonė, kuri turi galiojančią licenciją vykdyti gyvybės draudimo veiklą ir kuriai išduota Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos (toliau – VDPT) licencija.

Be to, PKĮ nustatyti papildomi reikalavimai valdymo įmonės įstatiniam kapitalui, kuris negali būti mažesnis negu 300 000 eurų, ir reikalavimas ne mažiau kaip 250 000 eurų įmonės nuosavo kapitalo investuoti į diversifikuotą investicijų portfelį, remiantis PSPKĮ investavimo reikalavimais (46 str., 47 str., 49 str.). PSPKĮ įstatiniam kapitalui nustato žemesnę ribą (turi būti ne mažesnis kaip 150 000 eurų) ir reikalauja ne mažiau kaip 125 000 eurų investuoti

į diversifikuotą investicijų portfelį pagal tuos pačius investavimo reikalavimus, nors įstatinio kapitalo dalies, kuri turi būti skirta investavimui, proporcijos lieka tos pačios.

Įstatymai nustato, kad ir valdymo įmonė, ir draudimo įmonė gali perduoti teises ir pareigas, atsirandančias iš pensijų kaupimo sutarčių, kitai kaupimo bendrovei, tik gavusi išankstinį priežiūros institucijos leidimą. PSPKĮ imperatyviai nustatyta, kokiais atvejais galima dalį savo funkcijų perduoti kitiems asmenims, ir draudžiama perduoti tiek savo funkcijų, kad pačiai įmonei jų, galima sakyti, nebelieka. Numatoma, kad dalies funkcijų perdavimas kitiems asmenims neatleidžia valdymo įmonės nuo atsakomybės. PKĮ nustatyti atvejai, kada draudimo įmonė privalo perduoti savo teises ir pareigas, atsirandančias iš pensijų kaupimo sutarčių, kitai kaupimo bendrovei.

Būtina pabrėžti, kad įstatymai nustato, kokiais dar atvejais, besiverčiant pensijų kaupimo veikla, būtina gauti priežiūros institucijos išankstinius leidimus (jų yra nemažai, pavyzdžiui, net 8 išankstiniai leidimai pagal PSPKĮ 12 str.). Tokiu detaliu šios srities reguliavimu siekiama kuo labiau apsaugoti dalyvius nuo galimų valdymo įmonės pažeidimų, kurie galėtų stipriai ir negražinamai paveikti pensijų fondo dalyvių interesus.

Pensijų turtas

Svarus garantas, kurį numatė su pensijų kaupimu susiję įstatymai, – tai pensijų turto atskyrimas nuo nuosavo valdymo įmonės turto.

Pensijų turtas yra dalyvių bendroji dalinė nuosavybė, kuri yra valdoma ir naudojama, remiantis patikėjimo teise, o ja disponuoja valdymo įmonė. PSPKĮ 31 straipsnyje griežtai nustatyta, kad joks išieškojimas pagal valdymo įmonės ar pensijų fondo dalyvių prievolės iš pensijų turto negalimas.

Šiame įstatyme įteisinta nemažai griežtų reikalavimų, kad pensijų turtas būtų atskirtas nuo valdančios valdymo įmonės turto. Negalima pensijų turto perduoti jį valdančiai valdymo įmonei, draudžiama kai kuriems asmenims (įmonės vadovui, įmonės valdybos ar stebėtojų tarybos nariui, įmonės darbuotojams ir jų sutuoktiniams) įsigyti turtą už pensijų fondo lėšas. Pensijų turtas negali būti skolinamas, įkeičiamas, juo negalima garantuoti ar laiduoti kitų asmenų įsipareigojimų (išskyrus ne visiškai apmokėtus vertybinius popierius, pinigų rinkos priemones ar kitus investavimo objektus, nustatytus PSPKĮ 46 straipsnyje). Valdymo įmonė, veikianti pensijų fondo lėšomis, negali skolintis (išskyrus likvidumui palaikyti būtinas paskolas iki 10 proc. grynujų aktyvų vertės iki 3 mėnesių). Valstybės priežiūros institucijai suteikti platūs įgalinimai prižiūrėti ir atlikti kontrolę. Baudos, kurios gali būti paskirtos už įstatymo pažeidimus, yra pakankamai didelės (pavyzdžiui, valdymo įmonėms, pažeidusioms nustatytą investavimo tvarką, skiriama iki 300 000 litų bauda; valdymo įmonėms, pažeidusioms paslaugų siūlymo ar reklamos tvarką, – iki 100 000 litų bauda). Kaip įstatymų nuostatos bus įgyvendinamos, turėtų parodyti praktika.

Pensijų kaupimo sutartis

Pensijų sistemos reformos įstatyme (3 str.) nustatyta, kad vieną kartą pasirinkus dalyvavimą valstybiniame socialiniame pensijų kaupime, tolesnis dalyvavimas negali būti nutrauktas. Dalyvauti ar nedalyvauti yra asmens apsisprendimas, todėl pagal PKĮ, sutarties šalis gali būti tik pensijų kaupimo bendrovė ir dalyvis – asmuo, privalomai draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos daliai gauti.

Skirtingai nei privalomasis pensijų kaupimas, PSPKĮ leidžia asmeniui savanoriškai nuspręsti kaupti pensiją tam tikrą laiką, kad jam būtų užtikrintos papildomos pajamos senatvėje. Be to, šiuo atveju įmokų mokėtojas gali būti ir kitas asmuo, kuris dalyvio naudai mokės įmokas į pensijų fondą (pavyzdžiui, darbdavys, kuris užtikrina darbuotojui papildomas garantijas prie darbo užmokesčio). Šiuo atveju pensijų kaupimo sutarties šalis yra valdymo įmonė ir įmokų mokėtojas. Tačiau įstatymo nustatyta, kad pensijų fondo dalyvis, kurio nau-

dai sudaroma pensijų kaupimo sutartis, privalo būti supažindintas su to pensijų fondo taisyklėmis.

Taisyklės turi svarbų vaidmenį, nes jos yra neatskiriama pensijų kaupimo sutarties dalis, kurią tvirtina priežiūros institucija. Įstatymo nustatoma, kokie klausimai privalo būti aptarti taisyklėse (PSPKĮ 23 str.). Kol nepatvirtinamos taisyklės, ir valdymo įmonė, ir draudimo įmonė negali pradėti pensijų kaupimo valdymo veiklos.

Pagal PSPKĮ (27 str.) sutartis įsigalioja nuo jos sudarymo ir pirmosios įmokos sumokėjimo laikotarpio, jeigu vėlesnė įsigaliojimo data nenumatyta pačioje sutartyje. PKĮ detaliam reglamentuoja tokių sutarčių įsigaliojimą ir nutraukimą, kad būtų užtikrintas dalyvavimo pensijų kaupime nepertraukiamumas. Dėl to buvo sudaryti pensijų kaupimo dalyvių ir pensijų kaupimo sutarčių registrai, kuriuos administruoja VSD fondo valdyba (sutarties įsigaliojimas arba nutraukimas fiksuojamas VSD fondo valdyboje). Tačiau, mano manymu, PKĮ 10 straipsnio nuostata, kad VSD fondo valdyba perveda pensijų įmokas atitinkamiems pensijų kaupimo bendrovių valdomiems pensijų fondams per 60 kalendorinių dienų nuo informacijos pateikimo apie apskaičiuotas draudžiamųjų pajamų ir VSD įmokų sumas, nėra ekonomiškai naudinga pensijų fondų dalyviams. Per tokį ilgą laikotarpį prarandamas dalyvių kaupiamų lėšų galimas pelnas, kuris pirmiausia priklausys nuo investavimo laikotarpio.

Pensijų kaupimo sutartis negali būti nutraukta be dalyvio sutikimo pensijų bendrovės iniciatyva (išskyrus įstatyme nustatytus atvejus). Pagal PSPKĮ sutartyje taip pat privalo būti nuostata, kad sudaryta sutartis gali būti nutraukta dalyviui panorėjus.

Reikšminga, mano nuomone, yra garantija, kad pensijų įmokų mokėjimo nutraukimas ar kiti mokėjimo pažeidimai negali būti priežastis nutraukti sutartį ar apriboti dalyvių nuosavybės arba kitas teises.

Pensijų fondo keitimas

Ne mažiau svarbi yra dalyviui garantuojama teisė keisti pensijų fondą. Pagal PKĮ, keisti pensijų fondą galima tik praėjus trejiems metams nuo pirmosios pensijų kaupimo sutarties sudarymo. Deja, neaišku, dėl kokių priežasčių įstatymo leidėjas nustatė draudimą keisti pensijų fondą pirmus 3 metus nuo pirmos sutarties sudarymo. PSPKĮ tokio draudimo nėra. Tačiau perėjimas iš vieno fondo į kitą turi vykti pagal sąlygas, numatytas ir pensijų fondo, iš kurio pereinama, ir pensijų fondo, į kurį pereinama, taisyklėse. Nors iškyla klausimas, kurio pensijų fondo taisyklių nuostatomis vadovautis, jeigu tarp jų yra prieštaravimų.

Be to, nustatyta, kad dalyvis turi teisę pereiti į kitą fondą vieną kartą per kalendorinius metus be papildomų atskaitymų, tik sumokėdamas lėšų pervedimo išlaidas. Įstatymų yra nustatyta ir maksimali riba, kurios negalima viršyti, įvedant į pensijų fondo taisykles mokesčių už perėjimą. Toks mokeskis negali būti didesnis negu 4 proc. (pagal PKĮ) ir ne didesnis negu 10 proc. (pagal PSPKĮ) nuo pervedamos sumos. Tuo siekiama išvengti galimo pensijų kaupimo bendrovių piktnaudžiavimo, kai labai dideliais mokesčiais jos pažeistų dalyvių teises keisti pensijų fondus.

Atskaitymai iš pensijų turto

Viena iš sukauptų pensijos lėšų saugumo užtikrinimo garantijų yra įstatymo nustatyti atskaitymų apribojimai. Įstatymuose nustatytas draudimas atlikti iš pensijų turto atskaitymus, kurie nesusiję su pensijų fondo valdymu. PKĮ 14 straipsnyje nurodyti net jų dydžiai, kurių negalima viršyti pensijų kaupimo bendrovėms, nustatančioms juos taisyklėse. PSPKĮ taip pat įteisinta, kad galima atlyginti tik išlaidas, susijusias su fondo valdymu, arba išlaidas, kurios yra susijusios su pensijų fondų valdymu ir yra nustatytos pensijų fondo taisyklėse, t. y. „aprobuojamos“ valstybės priežiūros institucijoje. Priešingu atveju visos nenumatytos arba viršijančios įstatymo nustatytus dydžius išlaidos turi būti padengiamos iš pensijų kaupimo bendrovės turto.

Analizuojant pensijų kaupimo bendrovių taisykles, dažnai pastebima, kad jose nustatyta didžiausia įstatymo leidžiama atskaitymų riba su nuoroda į konkrečiai taikomus atskaitymus, paskelbtus tos bendrovės interneto puslapyje.

Atskaitymų iš sukauptų pensijos lėšų rodikliai bendrovėse, turinčiose licencijas verstis pensijų kaupimu

Atskaitymų rūšys	Hansa bankas	Vilniaus bankas	Bankas Nord/LB Lietuva	Lietuvos draudimas	Commercial Union Lietuva gyvybės draudimas	Sampo gyvybės draudimas	Ergo Lietuva gyvybės draudimas	Finansų maklerio įmonė Finasta
Turto valdymo mokesčiai (skaičiuojamas nuo vidutinės metinės vertės)	1%	1%	0,95%	1%	1%	1%	1%	0,99%
Įmokos mokesčiai (skaičiuojamas nuo sumokėtų metinių įmokų)	3%	2% arba 3% ¹	2,95%	6%	7%	7%	7%	1,19% arba 1,49% ²

¹ priklauso nuo investavimo strategijos: pagal konservatyvaus pobūdžio 2 %

² priklauso nuo investavimo strategijos: pagal konservatyvaus pobūdžio 1,19 %

Dabartiniu metu atskaitymai už pensijų turto valdymą, numatyti draudimo įmonėse, yra beveik dvigubai didesni negu banko valdymo įmonėse. Tačiau lentelėje parodyti atskaitymų skaičiai užfiksuoti tik draudimo įmonių pensijų fondų taisyklėse, o kitose valdymo įmonių pensijų fondų taisyklėse įtvirtinta tik įstatymo leidžiama maksimali atskaitymų riba. Taigi Lietuvoje dar nėra suformuota šitos srities rinka ir dabar sunku prognozuoti, kokie atskaitymai bus nustatyti ateityje. Deja, taisyklėse nustatyti leistini maksimalūs jų dydžiai sudaro visas prielaidas juos dar didinti.

Įmonės likvidavimas

Pensijų kaupimo bendrovė turi teisę pradėti savanorišką likvidavimo procedūrą tik kitai pensijų kaupimo bendrovei perdavusi teises ir pareigas, atsirandančias iš pensijų kaupimo sutarčių. Taip užtikrinamas pensijų kaupimo veikla užsiimančių įmonių įsipareigojimų dalyviams ir veiklos tęstinumas.

PSPKĮ nustatyti griežti valdymo įmonių pertvarkymo ir bankroto proceso ypatumai. Dėl valdymo įmonės pertvarkymo reikia gauti ne tik VPK leidimą, bet ir VPK pritarimą, nes perimanti įmonė turi perimti visus atitinkamų pensijų fondų taisyklėse ir pensijų kaupimo sutartyse numatytus įsipareigojimus pensijų fondų dalyviams. Be to, nauja valdymo įmonė turi gauti pensijų fondų valdymo veiklos licenciją, kitaip sprendimas dėl pertvarkymo bus laikomas negaliojantis. Bankroto procedūra vykdoma tik teismo tvarka, VPK turi teisę pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo, o teismas per 15 dienų turi priimti nutartį dėl bankroto bylos iškėlimo arba atsisakymo ją kelti.

Įstatymas nustato, kad valdymo įmonės administratorius VPK nustatyta tvarka organizuoja pensijų fondų valdymo perdavimą kitai valdymo įmonei. Iškyla teorinis klausimas: ar valstybė garantuotų dalyvių interesų apsaugą, jei neatsirastų tokios valdymo įmonės, kuri perimtų bankrutuojančios valdymo įmonės pensijų fondo valdymą? PSPKĮ yra nustatyta tik dalyvių reikalavimų tenkinimo iš valdymo įmonės nuosavo turto eilė: pirmiausia atlyginama įkaito turėtojai, bet, prieš pradėdant tenkinti kitų valdymo įmonės kreditorių reikalavimus, turi būti patenkinti dalyvių reikalavimai.

Išmokos

Dalyvavimas pensijos kaupime baigiasi, kai dalyvis sulaukia senatvės pensijos amžiaus ir jam sumokama visa pensijų išmoka pagal išmokų mokėjimo sutartį.

Teisė gauti pensijų išmokas iš pensijų kaupimo bendrovių įgyjama, kai dalyvis sulaukia VSD pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus (pagal PKĮ) arba pensijų fondo taisyklėse nurodyto pensinio amžiaus, kuris negali būti trumpesnis daugiau negu 5 metais už pensinį amžių, nustatytą VSD senatvės pensijai gauti (arba nuo invalidumo pripažinimo dienos pagal PSPKĮ).

Dėl pensijų išmokos dalyvis privalo kreiptis pats, pateikdamas teisę į pensijų išmokas patvirtinančius dokumentus, kitaip toks išmokos mokėjimas nukeliamas. Pensijų išmokos mokamos remiantis pensijų išmokos sutartimi. Pačios pensijų išmokos gali būti mokamos tokiais būdais:

- vienkartinė išmoka;
- periodinėmis išmokomis;
- anuiteto nupirkimu gyvybės draudimą vykdančioje įmonėje.

Už išmokų mokėjimą pagal pensijų kaupimo sutartis atsako pensijų kaupimo bendrovė, o kaip šios išmokos mokamos, kontroliuoja priežiūros institucija. Pensijų išmokos sutarties standartines sąlygas tvirtina priežiūros institucijos.

Pagal PKĮ anuiteto nupirkimas yra privalomas, jei dalyviui apskaičiuoto bazinio pensijų anuiteto dydis yra ne mažesnis kaip pusė VSD bazinės pensijos dydžio. Jis nuperkamas už visą dalyvio vardu sukauptą pensijų turta, išskyrus atvejį, kai jo dydis viršija trigubą VSD bazinės pensijos dydį. Pagal PSPKĮ išmokų mokėjimo būdą pasirenka dalyvis, išskyrus atvejį, kai dalyvis neturi teisės gauti pensijos iš VSD fondo biudžeto. Tokiu atveju turi būti nupirktas anuitetas, kurio dydis neturėtų būti mažesnis už VSD bazinę pensiją.

PKĮ 9 straipsnyje bei PSPKĮ 29 straipsnyje nustatyta, kad pensijų išmokos yra dalyvių nuosavybė, kuri yra paveldima. Jei dalyvį ištinka mirtis per išmokų kaupimo laikotarpį, asmeninėje pensijų sąskaitoje apskaičiuotos lėšos paveldimos Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Tačiau tuo atveju, kai anuiteto nupirkimas yra privalomas, lėšų paveldimumas priklausys nuo anuiteto rūšies. Tai reiškia, kad lėšos bus paveldimos tik tada, jei tokia sąlyga buvo numatyta anuiteto sutartyje.

Be to, PKĮ nustatyta, kad asmenims, dalyvaujantiems pensijų kaupime, VSD senatvės pensijų dydis VSD pensijų įstatymo nustatyta tvarka bus proporcingai mažinamas. Garantija, kad pensija bus didesnė, kai pinigai kaupiami pensijų fonde, yra susijusi su tam tikra rizika tiems, kurių amžius, pasirenkant dalyvavimą pensijų kaupime, viršijo 40 metų. Šie asmenys gali nebesuspėti sukaupti tiek lėšų, kad būsimos pensijos dydis būtų didesnis negu VSD pensijos dydis.

III. Su investavimu susijusios problemos

Svarbią reikšmę pensijų draudime turi investavimo principas, nes dauguma žmonių atideda pinigų pensijai gana ilgą laikotarpį. „Jei fondas yra taupomasis, svarbu investuoti produktyviausiu būdu – tai labiau tinka privačiam nei valstybiniam fondų valdymui“ [2]. Tai reiškia, kad gali būti sukaupti ilgalaikiai ir stambūs investiciniai resursai, kurie duotų daug didesnę pelną, negu galėtų gauti vienas žmogus, savarankiškai atidedamas pinigais. Tie asmenys, kurie pasirenka mokėti dalį VSD išmokų į pensijų kaupiamąjį fondą, turi žinoti, kad jie rizikuoja, nes jų papildomos kaupiamosios pensijų dalies dydis priklausys nuo to, kaip sėkmingai buvo investuojami pensijų fondo valdytojo sukaupti pinigai. Todėl, pasirenkant pensijų fondą, reikia įvertinti savo amžių ir pensijų fondo investavimo strategiją.

Pagal finansų analitikų rekomendacijas, pasirenkant tinkamą investicijų kryptį, galima naudotis 100 proc. taisykle:

Jei jums 30 metų, tada jums tiktų fondas, kuris 10 proc. pinigų padėjo kaip indėlį į banką, 30 proc. – investavo į Vyriausybės vertybinius popierius, o kitus 60 proc. – į akcijas.

Jei jums 50 metų, tai fondo investicijos galėtų būti tokios: 10 proc. – banko indėlis; 50 proc. – investicija į Vyriausybės vertybinius popierius; 40 proc. – į akcijas.

Šios rekomendacijos yra orientacinio pobūdžio, bet jos parodo, kokią investavimo kryptį, kartu ir pensijų fondą, palankiausia pasirinkti skirtingų amžiaus grupių žmonėms.

Manoma, kad investuoti į Vyriausybės vertybinius popierius yra mažiau rizikinga negu į akcijas. Tačiau pravartu žinoti, kad tokios nuostatos yra teisingos, kai Vyriausybės vertybinių popierių (toliau – VVP) trukmė atitinka jūsų pensijos mokėjimo datą. Pavyzdžiui, Vyriausybė išperka savo vertybinius popierius po 10 metų ir jūs išeiniate į pensiją po 10 metų – tokiu atveju investicijos rizika yra nedidelė, nes VVP palūkanų norma bus optimali. Tačiau jei išeitumėte į pensiją po 5 metų, VVP reikėtų parduoti rinkoje anksčiau, o tai reiškia, kad jūs galite gauti mažiau nei optimali VVP palūkanų norma.

Problema susijusi su tuo, kad pensijų kaupimo bendrovės neįpareigos įstatymu užtikrinti dalyviui bent minimalų pajamingumą, o tai reiškia, kad visa rizika perkeliama ant dalyvio pečių, t. y. dėl nesėkmingo investavimo sukauptos pensijai lėšos gali sumažėti, jeigu atskaitymai iš dalyvio pensijų turto viršys jo pajamingumą, arba ilgai gali nuvertėti, jeigu pelnas bus toks mažas, kad negalės apsaugoti sukauptos pensijos nuo infliacijos šalyje.

Užsienio šalių patirtis rodo, kad įstatymo sąlygos verčia bendroves, valdančias pensijų fondus, užtikrinti tam tikrą pajamingumą lygį. Pirminiame PKĮ projekte buvo įrašyta pensijų kaupimo bendrovės pareiga užtikrinti minimalų pelną, kuris būtų lygus vidutinėms banko indėlio palūkanoms. Dėl draudimo įmonių pastangų tos nuostatos dingo. Toks sprendimas nebuvo pagrįstas, nes PKĮ nustatyta, kad pensijų kaupimo bendrovės privalo sudaryti galimybę investuoti lėšas konservatyviai. Tai reiškia, kad konservatyviai investuojamų lėšų pelningumas svyruoja nedaug, o indėlio banke laikymas administruojamas pakankamai pigiai. Pagal dabar galiojančius įstatymus fondų valdytojas gali nieko nedaryti, bet gauti iki 10 proc. mokesčių už valdymą.

IV. Išvados

Įstatymuose numatyta nemažai garantijų, užtikrinančių sėkmingą pensijų kaupimo bendrovių funkcionavimą ir pensijų fondų valdymą, tačiau kaip tai bus įgyvendinta, parodys ateities praktika. Viena iš reikšmingiausių garantijų pensijų fondo dalyviams (pagal PKĮ ir pagal PSPKĮ) yra būtinas jų susipažinimas su valstybės institucijose patvirtintomis pensijų fondo, kurio dalyviais jie tampa, taisyklėmis. Ne mažiau svarbi yra PKĮ numatyta garantija, kad pensijų kaupimo sutarties negalima nutraukti be dalyvio sutikimo, be to, dalyviui garantuojama teisė nutraukti tokią sutartį. Taip pat svarbus įstatymų nustatytas garantas yra įmokų mokėjimo nutraukimas ar kiti mokėjimo pažeidimai, kurie negali būti priežastis nutraukti pensijų kaupimo sutartį. Tačiau PKĮ nustatytas draudimas keisti pensijų fondą per pirmus 3 metus nuo pirmos sutarties sudarymo vertinamas kaip ribojantis dalyvių teises laisvai rinktis pensijų fondą.

Dabartinė pensijų kaupimo bendrovių tendencija negarantuoti dalyviams minimalaus pajamingumo gali sudaryti prielaidas lėšoms sumažėti arba nuvertėti per ilgesnį laikotarpį. Visa investavimo atsakomybė tenka tik dalyviams, o ne pensijų kaupimo bendrovėms, nes taip įstatymų leidėjas pašalina tik valstybei tenkančią atsakomybę.

Įstatymuose numatyta nemažai reikalavimų pensijų kaupimo bendrovėms bei suteikti labai platūs įgalinimai VPK. „Veiksmingas pensijų fondų finansinės padėties reguliavimas ir kontrolė yra nepakeičiami plėtojant privačios pensijų sistemos veiklą. Pirminis tikslas yra apdrausti dalyvius nuo „sponsoriaus“ nemokumo, nepakankamo planų finansavimo, kuris atskleidžia netinkamus techninius ir(ar) investicinius sprendimus, vadybininkų ar kitų operatorių, susijusių su pensijų mokėjimu, klaidų riziką“ [7]. Tačiau bankroto atveju visa atsakomybė tenka dalyviams, o ne valdymo įmonei, nes ji yra ribotos atsakomybės bendrovė, kuri

neprivalo pagal įstatymą garantuoti minimalaus pajamingumo, o tai reiškia, kad valstybė dėl to neprisiima sau atsakomybės. Pagrindinė problema, susijusi su fondo veikla, tai kaupiamųjų fondų funkcionavimo schema, kuri yra naudingesnė fondų valdytojams, o ne žmonėms. Manychiau, kad vykdant PKĮ, galėtų būti bent vienas valstybinis fondas, kuris konservatyviai investuotų lėšas į Vyriausybės vertybinius popierius bei garantuotų minimalų pelną, kadangi tik taip galima būtų garantuoti jį pasirinkusiems žmonėms šiek tiek didesnes pensijas ir išvengti senėjimo krizės.

LITERATŪRA

1. Vyriausybės 2000-04-26 nutarimas Nr. 465 „Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos“ // Valstybės žinios. 2000-05-03. Nr. 36–998.
2. James E. Reforming Social Security in the U. S.: An International Perspective // Business Economics. 2001.
3. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas Nr. IX-1215 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 123–5511.
4. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas Nr. IX-1691 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 75–3472.
5. Lietuvos Respublikos pensijų fondų įstatymas Nr. VIII-1212 // Valstybės žinios. 1999. Nr. 55–1765.
6. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas Nr. IX-1692 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 75–3473.
7. Blommestein H. Ageing, Pension Reform and Financial Market Implications in the OECD Area. Center for Research on Pensions and Welfare Policies. Working Paper 9/01.
8. Kuznetsov A., Ordin O. Pension Reform in Russia. A General Equilibrium Approach. Economics Education and Research Consortium. 2001.
9. Gora M. Polish Approach to Pension Reform // Shaping Pension Reform in Poland: Security through Diversity. World Bank Pension Primer. No. 9923.
10. Pensijų kaupimo bendrovių: *Hansa* banko, Vilniaus banko, banko *Nord/LB Lietuva*, Lietuvos draudimo, *Commercial Union Lietuva*, *Sampo* gyvybės draudimo, *Ergo Lietuva*, finansų maklerio įmonės *Finasta*, taisyklės.
11. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas Nr. I-1169 // Valstybės žinios. 1996. Nr. 16–412.
12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003-09-08 įsakymas „Dėl pensijų kaupimo dalyvių ir pensijų kaupimo sutarčių registro bei kaupiamųjų pensijų įmokų administravimo tvarkos patvirtinimo“ Nr. A1-145 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 87–3950.
13. Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos valdybos 2003-07-30 nutarimas Nr. N-306 „Dėl pensijų fondo taisyklių sudarymo, keitimo ir patvirtinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 77–3571.
14. Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos valdybos 2003-07-30 nutarimas Nr. N-304 „Dėl leidimo vykdyti pensijų kaupimo veiklą išdavimo ir atšaukimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003 m. Nr. 77–3569.
15. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2003-07-30 nutarimas „Dėl pensijų fondo taisyklių tvirtinimo vertybinių popierių komisijoje tvarkos“ Nr. 9 // Valstybės žinios. 2003. Nr. 77–3573.
16. James E. New Systems for Old Age Security: Experiments, Evidence and Unanswered Questions. World Bank Observer. 1998. Vol. 13. No. 2.

Modern Pension Accumulation Legal Warrants and Old Age Security Issues

Doctoral Candidate Anna Bielinskiene

Law University of Lithuania

Keywords: *pension fund, pension fund managing company, pension accumulation administration, pension accumulation contract.*

SUMMARY

The article is devoted to one of the key problems existing in our society that of pension system reformation. A three-pillar pension model, which would help us avoid the crisis of ageing population as well as guarantee-retired people's welfare, is presented.

In the article questions related with existing pension funds legal warrants are widely discussed. For instance, the regulations for companies, which have the right to participate in this business, are well defined. Issues on pension contract making, the possibility to change a pension fund, fixed limitations from accumulated funds are all extensively analyzed. Moreover, the problem of pension payments is pointed out.

Furthermore, questions concerning investing are presented. It is highlighted that while choosing a pension fund it is necessary to bear in mind the person's age and the fund's investing policy. A recommendation is introduced to manage calculations on investing strategies.

The article concludes that legal acts provide quite a lot of guarantees to a successful functioning of pension funds. However, only after having applied them into practice, we would know how effective they are. One of the virtually important guarantees for pension funds participants would be surely their awareness of their rights and funds regulations, since the risk of investing is purely the responsibility of participants.

